

Daha ileriye... En iyiye...

HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ

Uzaktan Eğitim Uygulama ve Araştırma Merkezi

19.YÜZYIL SİYASİ TARİHİ

Doç.Dr.Sadık ERDAŞ

19.YÜZYIL SİYASİ TARİHİ DERSİNE GİRİŞ

- Dersin Amaç ve Kapsamı

19.Yüzyıl Siyasi Tarihi

- Dersin Amacı;
- 18. Asrın sonlarından Birinci Dünya Savaşı başına kadar **dünya siyasi tarihinde görülen önemli olaylar ve dönüşümler etrafında yaşanan gelişmeleri ve bunların sonuçlarını öğrenmek ve Osmanlı Türkiye'sinin bu gelişmelerden nasıl etkilendiği hakkında bilgi edinmek.**

19.Yüzyıl Siyasi Tarihi Dersi

- Ders İçeriği;
- Siyasi Tarih Nedir?
- Bir Güç Sistemi Olarak Avrupa
- Avrupa'da yaşanan Çifte Devrim: Sanayi Devrimi ve Fransız Devrimi
- Viyana Kongresi ve Avrupa Uyumu
- Devrimler Çağı: 1830-1848 Devrimleri ve Dönemin Avrupa'sına Etkileri
- Milletler, Devletler ve Avrupa'da Milliyetçilik Sorunları
- Alman ve İtalyan Ulusal Birliklerinin Kuruluşu
- Şark Meselesi ve 19. Yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu
- Osmanlı İmparatorluğu'nda Siyasal Modernleşme Arayışları
- 19. Yüzyılda Amerika, Uzakdoğu, Rusya ve Afrika
- Birinci Dünya Savaşına Giden Yol
- Birinci Dünya Savaşı'nın Sonuçları

19.Yüzyıl Siyasi Tarihi

- Siyasi Tarih Nedir?
- Tarih kavramından daha dar anlamda kullanılan ve onun bir bölümü olan siyasi tarih terimi, ilk bakışta siyaset tarihi inceler gibi görünmekle beraber bu doğru değildir.
- Bu disiplin devletlerden, devletlerin ortaya çıkışından, değişme, gelişme, yıkılışlarından ve devletler arasındaki siyasal ve **bir dereceye** kadar ekonomik ilişkilerden söz eder. Bu anlamda bu disipline özellikle Batı dünyasında '**uluslararası ilişkiler tarihi**' denmekle birlikte, Türkiye'de neredeyse 100 yıldır '**siyasi tarih**' ifadesi kullanılmaktadır.
- Siyasi Tarih kavramı, **Devletlerin kuruluşlarını, geçirdikleri değişiklikleri, gelişmeleri, devlet içindeki insanların, sınıfların, grupların birbiriyle çatışmalarını ve devletlerin genel dünya tarihi ve dünya devletler mozaïği içindeki yer ve önemlerini inceleyen bilim dalı.** İngilizcede 'Political history' ve Fransızcada 'Histoire politique' denmesi gibi.
- Bağımsız devletlerin, yani uluslar arası sistemin temel birimlerinin birbiriyle olan ilişkilerinin tarihini inceleyen siyasi tarih. İngilizcede "Diplomatic History" Fransızcada "Histoire Diplomatique" adı verilmesi gibi.

- Bu dersimizde her iki anlamda da ‘**siyasi tarih**’ kavramını kullanacağız. Zira, ileride de görüleceği gibi, devletlerin başka devletlerle olan ilişkilerini, söz konusu devletlerin iç siyasi ve ekonomik yapısını bilmeden, örneğin “Alman ulusal birliğinin kuruluşunu” ve “Bismarck ittifaklarının” niteliğini anlamak zordur.
- Yine 1917 tarihli Bolşevik Devrimi sırasında Rusya’nın iç politikasına ve içinde bulunduğu duruma değinmeden yapılacak bir “Sovyet dış politikası” çözümlemesi yüzeysel kalacaktır.
- Hitler’in Alman milletinin örgütlenmesi konusundaki temel düşüncelerini bilmeden, Almanya’nın o zamanki komşularıyla olan ilişkilerini ve saldırgan dış politikasını anlamak kolay olmayacaktır.
- Siyasi Tarih disiplini hakkındaki en önemli tartışma, bu alanın **Tarih**’in mi, yoksa **Uluslararası ilişkilerin** mi bir alt dalı olduğu hakkındadır. Esasen **XIX. yüzyılda kendine has metodolojisiyle gelişmeye başladığında Siyasi Tarih, Tarih’in bir alt ya da yan dalı olduğu kabul edilmekteydi.**
- ABD merkezli olarak uluslararası ilişkiler alanının gelişmesine paralel olarak, Siyasi Tarih, Tarih’in olduğu kadar uluslararası ilişkilerin de parçası olarak görülmeye başlandı.

- Siyasi Tarih bir yandan uluslararası alanda meydana gelen gelişmeler ve devletler arasındaki ilişkileri ele alırken, diğer yandan da devletlerin dış politika alanındaki davranışlarını belirleyen iç siyasal gelişmeler inceler. Örnek vermek gerekirse XIX. Yüzyılda İngiltere ve Fransa arasındaki ilişkiler Siyasi Tarih'in konusudur.
- Ama Siyasi Tarih, aynı dönemde bu iki ülkede meydana gelen iç gelişmelerle de ilgilenir. Bu bağlamda, İngiltere'de siyasal ve ekonomik liberalizmin gelişimi ya da Fransa'da cumhuriyet düzeninin yerine imparatorluk kurulması da Siyasi Tarih'in konusudur.

- Öte yandan, Siyasi Tarih başka konularla da karıştırılabilmektedir. İsim benzerliğinden dolayı çoğu zaman Siyaset Tarihi ya da Türk Siyasal Tarihi gibi farklı alanlar için de Siyasi Tarih kavramının kullanıldığı görülmektedir.
- Hâlbuki bunlardan birincisi siyaset biliminin gelişimini, ikincisi ise XIX. Yüzyılın başından bu yana Türkiye'de siyasal hayatın evrimini inceleyen disiplinlerdir. Bu yönleriyle, Siyasi Tarih'in yukarıda ifade ettiğimiz konularıyla ilgileri yoktur.

19.Yüzyıl Siyasi Tarihi

- Dersin Kapsamı ne olacak?
- Siyasi Tarih açısından 19.Yüzyıl'ın başlangıcı ve sonu nedir?

19. YÜZYIL SİYASÎ TARİHİ

1789-1914

PROF. DR. FAHİR ARMAOĞLU

19. Yüzyıl Siyasî Tarihi (1789-1914)

Prof. Dr. FAHİR ARMAOĞLU

TÜRK TARİH KURUMU

FRANSIZ İHTİLÂLİNDEN ÖNCE GENEL DURUM

1. KUTSAL ROMA-GERMEN İMPARATORLUĞU

Batı kaynaklarında *Kutsal Roma imparatorluğu* (Holy Roman Empire) adı verilen bu Alman devleti, **962 yılında I. Otto'nun Roma'da taç giymesiyle başlamış ve 1806'da Napolyon'un Ren Konfederasyonu'nu kurmasına kadar devam etmiştir**. Tarihi gelişim içinde ve özellikle **1648 Vestafalya** antlaşmasından sonra, bu imparatorluk 360 kadar küçük devletlere bölünmüş bulunuyordu.

Kutsal Roma-Germen İmparatorluğu **Avusturya'nın** kontrolünde idi. Bir diğer büyük üyesi de **Prusya** idi. **Protestan Bohemya'nın, Katolik Avusturya İmparatoruna karşı 1618'de ayaklanması ile, 30 Yıl Savaşları** dediğimiz ve hemen bütün Avrupa devletlerinin bulaştığı ve esas itibariyle Almanya'da cereyan eden savaşlarda, İmparator II. Ferdinand, bütün Almanya'yı Katolik yapmak ve böylece **din yoluyla Alman Birliği'ni** kurmak istemiştir. **Avrupa devletlerinin işe karışması da, din faktörünün yanında, birleşmiş bir Almanya'nın ortaya çıkmasını önleme amacına yönelik olmuştur**. Sonunda, **1648 Vestafalya Barışı**, İmparator Ferdinand'ın tasarılarına set çekmiş ve Almanya, 360 kadar devletten meydana gelen dağınıklığını korumuştur.

KUTSAL ROMA-GERMEN İMPARATORLUĞU

- 15. yüzyıldan beri Roma-Germen İmparatorlarının,Avusturya hükümdar ailesi olan **Habsburg**'lardan seçilmesi Avusturya'ya, Almanya üzerinde bir kontrol ve etkinlik sağlamaktaydı.
- Kutsal Roma-Germen İmparatorluğu içinde bulunan bu devletler, devletçikler, prensler ve şehirler arasında devamlı bir rekabet ve mücadele vardı. Biraz kuvvetli olan, zayıf olanları ezerek büyüyüp genişlemeye çalışıyordu.
- İmparatorluğun **kuzey kısmı genellikle Protestan** ve **güney kısmı da Katolik idi**.
- Bu sebeple, Katolik Fransa güney devletlerini desteklemiştir. Bu durum Avusturya'da hoşnutsuzluğa sebep olmuş ve bundan dolayı da, **Bourbon'lar ile Habsburg'lar** arasında devamlı bir mücadele yaşanmıştır.
- Diğer bir çatışma da Avusturya ile Prusya arasında süregelmektedir. Prusya, kuzey devletleri üzerinde bir nüfuz kurarak onları, Avusturya'ya karşı kendi kontrolü altında birleştirmek istiyordu.

AVUSTURYA

- Fransız İhtilâli çıktığında, yaklaşık 25 milyon nüfusa sahip olan Avusturya, Alman dünyasında en kuvvetli devlet olmakla beraber, **her türlü dinî ve ırkî birlikten yoksun** bulunuyordu. **Bir Avusturya Devleti vardı; fakat bir Avusturya milleti yoktu.** Avusturya sınırları içinde her ırktan, her milletten ve dinden ve her dilden insanlar bulunuyordu. İtalyanlar, Macarlar, Almanlar, Slavlar, Lâtinler v.s.
- Protestanlık ve Katoliklik iki ana din unsuru idi. Avusturya'nın bu heterojen yapısı Fransız İhtilâli fikirlerinin yayılması bakımından Avusturya'yı çok korkutmuştur. Habsburg Hanedanı ile Bourbon'lar arasındaki mücadele ve rekabet derin olmasına rağmen ve Fransa'da ilk ihtilâl hareketlerinin başlaması Avusturya'yı memnun ettiği halde, bu hareketlerin Bourbon monarşisini yıkması, Avusturya'yı en çok korkutan olay olarak karşımıza çıkacak.
- Bununla birlikte, 1765'ten beri Avusturya İmparatoru bulunan **II. Jozef**, Avusturya'nın bu çok unsurlu durumuna bir çeki düzen vermek için bir çok sosyal reformlara başvurmak ve Avusturya'yı bir **birliğe** kavuşturmak istemiş, bazı reformlarda başarılı olmakla beraber, reform teşebbüslerinde genellikle **içerden bir direnme ile karşılaşmıştır.**

AVUSTURYA

- 18.yüzyıl, Avusturya'nın savaşlarla dolu bir dönemidir.
- 18. yüzyılın ilk yarısında sadece Fransa ile üç defa savaş yapmıştır. Birincisi **İspanya Veraset Savaşı** (1702-1714), ikincisi **Lehistan veraset savaşları** (1733-1738) ve üçüncüsü de **Avusturya veraset savaş savaşları** (1740-1748) dır.
- Birinci savaşın sonunda imzalanan **Utrecht ve Reichstadt** (1713 ve 1714) antlaşmaları ile **Avusturya, Belçika'yı, Milâno Dükalığı'nı ve Napoli ile, Sicilya adasını aldığı halde, ikinci savaşta yenilmiş ve 1738'de imzalanan Viyana Antlaşması ile Savoie Krallığı ile İki Sicilya Krallığına bir takım topraklar vermiştir.**
- Üçüncü savaşta ise, 1748 Aix-la-Chapelle (Aachen) antlaşması ile Silezya'yı Prusya'ya vermiştir.
- Yedi Yıl Savaşları'nda (1765-1763) Silezya'yı Prusya'dan geri almak için savaşa girmiş ancak başarılı olamamıştır. Bununla birlikte Avusturya, Lehistan'ın 1772'deki ilk bölüşülmesinde Galıçya'yı almıştır.
- Görülüyor ki, her ne kadar Yedi Yıl Savaşları'nda Fransa ile Avusturya müttefik olmuş ise de, bu ittifak Habsburg-Bourbon mücadelesini zayıflatabilecek bir unsur olamamıştır.
- Fransız İhtilâli başladığı zaman, Avusturya, 18. yüzyıl içinde ikinci defa olarak (birincisi 1715-1718) ve Rusya ile beraber, 1787'den beri Osmanlı İmparatorluğu ile savaş halinde idi.

PRUSYA

- İhtilâl çıktığı zaman Avrupa'nın kuvvetli devletlerinden biri Prusya'dır.
- Prusya'nın esasını, **Prusya ile Brandenburg** teşkil etmiştir. Prusya Dükalığı 1618'de veraset yoluyla, başında **Hohenzollern** hanedanının bulunduğu Brandenburg Elektörlüğü'ne geçmiş ve Brandenburg Elektörlüğü'nde **1701'de Prusya** adını almıştır.
- Prusya'yı 18. yüzyılda güçlü bir devlet haline getiren hükümdar, "**Büyük Frederik**" (Friedrich der Grosse) adı ile anılan II. Frederik olmuştur. 1740-1786 yılları arasında hükümdarlık yapan II. Frederik, o zamanlar "**aydın istibdat**" (despotisme éclairé) denen bir akımın en kuvvetli temsilcisi sayılır. **Ülkesini çağdaşlaştırmak için çalışmış, filozoflarla dost olmuş ve güçlü ve disiplinli bir ordu kurmuştur.**
- İhtilâli çıktığında 6 milyonluk bir nüfusa sahip olan Prusya'nın yaklaşık 200.000 kişilik bir ordusu bulunuyordu. Bu sebeptendir ki, II. Frederik'in ve Prusya'nın, Fransa'da pek çok hayranı bulunuyordu.
- İhtilâli yapanlar, başlangıçta Prusya ile sıkı ve yakın münasebetler kurmayı çok arzu etmişlerdir. Napolyon Bonapart da Frederik'in hayranları arasındadır. İhtilâl'in liderlerinden Mirabeau, "Savaş, Prusya'nın millî endüstrisidir" demiştir.
- Prusya'nın jeopolitik bakımdan en zayıf noktası, tabîî sınırlardan yoksun bulunması ve komşularının saldırılarına açık olmasıydı. Bu durumdur Prusya'yı, askerî bakımdan daima güçlü olmaya mecbur etmiştir.

Prusya

- Prusya 18. yüzyıl içinde yaptığı savaşların hemen hepsinden kazançlı çıkmıştır. 1748'deki Aix-la-Chapelle Antlaşması ile Avusturya'dan Silezya'yı almıştır. Avusturya İmparatoriçesi Maria Theresa, Silezya'yı geri almak için 1756'da Yedi Yıl Savaşları'nı açmış ise de, başarılı olamamış ve 1763'de Prusya ile Avusturya arasında imzalanan **Hubertsburg Barışı**, Silezya'nın kesin olarak Prusya toprağı olduğunu kabul etmiştir. 1772'de yapılan Lehistan'ın birinci paylaşımında da Prusya, Dantzig hariç olmak üzere, Lehistan Prusya'sı denen toprakları aldı.
- II.Frederik 1786'da öldü. Yerine yeğeni II. Frederik Wilhelm geçti. Frederik Wilhelm, hiç bir zaman amcası II. Frederik'in çapında bir insan değildi. Karakteri onun tamamen zıddı idi. Bununla beraber, **Fransız İhtilâli çıktığı zaman Prusya, Avusturya'nın aksine, millî bütünlüğüne sahip güçlü bir devlettir.**

RUSYA

- 18.yüzyılın ikinci yarısında Avrupa sahnesine çıkan kuvvetli devletlerden biri de Rusya'dır. Altınordu Hanlığı'nın Rusya'daki hâkimiyetinin 16. yüzyılda sona ermesi üzerine, Moskova Prenslığı'nın başına geçen IV. İvan (Korkunç İvan), 1533'de Çar ünvanını almış ve "Rus Çarlığı" bu şekilde başlamıştır. IV. İvan 1584'te öldükten kısa süre sonra Rus Çarlığı'na **Mihail Romanov** getirildi. Bundan sonra 1917'ye kadar Rusya'yı Romanov (Romanof) hanedânı yönetecektir.
- Romanof hânedanı içinde özellikle iki hükümdar, Rusya'yı güçlü ve büyük bir Avrupa devleti haline getirmiştir: **Birinci Petro** (1682-1725) ve **II. Katerina** (1762- 1796). Bunlardan birincisinin yaptığı ikinci tamamlamıştır.
- I. Petro, daha ziyade iç kalkınmayı ve gelişmeyi sağlamıştır. I. Petro (Büyük Petro/*Deli Petro*), bir kara devleti olan Rus Çarlığı'nı denizlere çıkarmak ve Rusya'ya denizlerde bir cephe açmak istemiştir. **Bu denizler de tabii olarak Baltık Denizi ve Karadeniz'di.** Petro, Rusya'nın güçlü bir devlet olabilmesi için denizlere çıkmasının şart olduğuna inanmıştı. Halbuki o sırada Baltık Denizine İsveç ve Karadeniz'e Osmanlı İmparatorluğunu egemen bulunuyordu. Bu sebeple, Petro'nun denizlere açılma mücadelesi, özellikle bu iki devletle olmuştur. 1699 *Karlofça* antlaşması ile Rusya, Karadeniz kıyısındaki Azak'ı almışsa da, 1711 *Prut* Anlaşması ile tekrar Osmanlı İmparatorluğu'na iade etmek zorunda kalmıştır.

RUSYA

- İsveç ile 1709'da yaptığı *Poltava* muharebesinde de İsveç'i yendi ve Neva nehrinin denize döküldü bölgeyi alarak, burada Petersburg şehrini kurdu ve hükümet merkezini de buraya nakletti. Bununla birlikte, İsveç'in Rusya ile mücadeleye devam etmesi ve yine mağlûp olması üzerine 1721'de imzalanan *Nystad* barışı ile Petro, İsveç'ten, Karelia, Ingermanland, Estonya ve Letonya'yı alarak Baltık Denizi'nin doğu kıyılarına yerleşti.
- **Çariçe Katerina'ya gelince;** Aslen Alman olan Katerina, III. Petro ile evlendikten sonra Ortodoksluğu kabul etmiş ve bir Rus'tan daha fazla Rus olmuştur.
- **Mostesquieu'yü okumuş, Voltaire ile yazışmaları olmuş ve Diderot'yu sarayında ağırlamıştır. Fransız aydınları ile temasları sonucu, liberal fikirlere sahip olarak bazı reformlar da yapmıştır.** bu reformlar sırasında asillerin imtiyazlarını çok genişleterek, Rus köylüsünün serflik durumunu daha da yoğunlaştırmıştır.
- I.Petro, Rusya'yı daha ziyade batıda ve İsveç'in zararına olarak genişletirken Katerina, gözünü güneye yani Osmanlı imparatorluğuna dikmiş ve Osmanlı Devletini yıkmak istemiştir.

RUSYA

- 1768-1774 savaşı sonunda imzalanan *Kaynarca* antlaşmasıyla Katerina, Azak Denizi'nin ağzını kapayan Kerç, Yenikale ve Kefe'yi, Dinyeper nehri ağzındaki Kılburun kalelerini, Azak kalesi etrafındaki toprakları ve Bug nehri ile Dinyeper arasındaki toprakları almıştır. Yine bu antlaşma ile Kırım'a bağımsızlık veriliyordu ki, bu, Kırım'ın Rusya tarafından ilhakı için atılmış ilk adımdı.
- Bu toprak kazançlarının dışında Rusya, yine Kaynarca Antlaşması ile, Karadeniz'de *ticaret* gemilerini dolaştırmak ve Boğazlar'dan Akdeniz'e geçirme yetkisini de elde ediyordu. Nihayet, Antlaşmanın 7. maddesiyle de Rusya, Osmanlı imparatorluğundaki Ortodokslar üzerinde bazı imtiyazlar elde etmişti ki, bu da sonradan, Osmanlı İmparatorluğu'ndaki Ortodoksları kıskırtmak için Rusya'ya çok fırsat verecektir.
- Kaynarca Antlaşması, Osmanlı İmparatorluğu'nun Karadeniz üzerindeki hâkimiyetinin sona erdirilmesinde ilk adımı teşkil ediyordu. Bundan sonra Karadeniz'de, Osmanlı Devleti'nin karşısına daima Rusya çıkacaktır.
- Avusturya imparatoru II. Jozef ile ittifak yapan II. Katerina, 1787'de Osmanlı İmparatorluğu'na tekrar savaş açmış ve bu savaşın sonunda imzalanan Ocak 1792 tarihli *Yaş (Jassy)* Antlaşması ile Rusya'nın sınırlarını Karadeniz'in batı kıyısında Dinyester nehrine kadar uzatmış ve Kırım'ı da ilhak ederek, Karadeniz'in kuzey kıyılarını tamamen eline geçirmiştir.
- Rusya, Lehistan'ın 1772'deki ilk bölüşülmesinde de, Dvina ile Dinyeper nehirleri arasında bulunan ve bugün Beyaz Rusya (Belarus) denen toprakları aldı.
- Fransız İhtilâli çıktığında, Osmanlı Devleti ile, Rusya ve Avusturya arasındaki 1787-1792 savaşı ikinci yılında bulunuyordu.

İSVEÇ

- 17. yüzyılda Avrupa'nın önemli ve güçlü devletlerinden biri olan İsveç bütün Baltık kıyılarına egemendi.Otuz Yıl Savaşları'na (1618-1648)'da katılmış ve bu savaşlarda aktif bir rol oynayarak topraklar ele geçirmişti.
- İsveç bu üstün durumunu, Rusya'nın kuvvetlenip sivrilmesi sonucu, daha 18. yüzyılın başlarında kaybetmeye başlamıştı.
- “*Kuzey Savaşları*” denen ve 1700-1721 yılları arasında devam eden savaşlar sonunda, 1720'de **Stockholm barışını** ve 1721'de de **Nystad barışını** imzalayarak, Prusya'ya Pomeranya'yı ve Rusya'ya da Baltık'ın doğu kıyılarını vermiştir. İsveç bundan sonra, Napolyon *Savaşları'na* kadar Avrupa politikasının dışında kalacak, taht ve saltanat mücadelelerinin sebep olduğu bir iç karışıklığa sürüklenecektir.

LEHİSTAN (POLONYA)

- Fransız İhtilâli çıktığı zaman bir Lehistan adlı bir devlet yoktu. Çünkü, bu ülkenin topraklarının 1772'de Rusya, Avusturya ve Prusya arasında bölüşülmesi ile, bu devletin hayatı sona ermiştir.
- 1572'ye kadar Lehistanı *Jagelon* hanedanı yönetmiştir. Kral, seçimle işbaşına gelirken 1572'den itibaren, sadece Jagelon hanedanının bütün asillerin de Kral seçimine adaylılığını koyma hakkını tanınması, asiller arasında bir rekabet ve mücadelenin doğmasına sebep olmuştur. Bu, Lehistan'ı, devamlı bir iç karışıklık ve istikrarsızlık içinde bırakmıştır. Bu koşullar, Lehistan'ın, o sırada büyüyüp kuvvetlenmekte olan iki komşusunun, Rusya ile Prusya'nın iştahını kabartmış ve bunlara Avusturya'nın da katılmasıyla birinci taksim meydana gelmiştir.
- Bütün bu gelişmeler içinde Lehistan'ın iki devlet desteklemiş ve onu korumaya çalışmıştır. Bunlardan biri Fransa, diğeri de Osmanlı Devleti'dir. Fransa, 1733-1788 arasındaki Lehistan veraset savaşlarını yapmış; Osmanlı Devleti de, Rusya'nın, Lehistan'ın içişlerine karışmasından rahatsız olarak, 1768-1774 savaşını yapmışsa da, ne Fransa ve ne de Osmanlı Devleti Lehistan'ı kurtarabilmiştir.

İNGİLTERE

İngiltere'yi, 1485'ten 17. yüzyılın ilk yıllarına kadar *Tudor* hanedanı, 1603'ten 1688'e kadar, *Stuart*, 1688-1714 yılları arasında Orange hanedanı tarafından ve 1714 ten itibaren Avrupalı bir hanedan olan Hanotra hânedanı yönetmiştir.

Fransız İhtilâli çıktığı zaman, İngiltere dünyanın en güçlü denizci ve ticaret ülkesidir. İngiltere'nin denizlerde tartışılmaz bir üstünlüğü vardır ve bu üstünlüğün ilk adımı, yine denizci bir devlet olan İspanya Kralı II. Filip'in, "**Yenilmez Armada**" sının 1588'de mağlup edilmesiyle atılmıştır. Bu sırada İngiltere'nin başında da Tudor hânedanından Kraliçe Elisabeth bulunuyordu.

İngiliz denizciliğinin gelişmesinde, 1649 ile 1660 yılları arasında Stuart hânedanının yönetimini ortadan kaldırıp, askerî bir diktatörlük kuran **Cromwell**'i de zikretmek gerekir. Cromwell, 1651'de "**Navigation Act**", yani Denizcilik Kanunu denen bir kanun çıkarmış ve dışardan İngiltere'ye gelen bütün ithal mallarının İngiliz gemileriyle taşınmasını şart koşmuştur. Bu kanun, İngiliz gemiciliğinin hızla gelişmesinde çok önemli bir faktör olmuştur.

Bu kanun yüzünden Cromwell, yine kuvvetli bir denizci ülke olan Hollanda ile savaş yapmak (1652-1654) zorunda kalmış ve Hollanda'yı, Güney Amerika'daki İspanyol sömürgeleriyle ticaretyapabilmek için İspanya'yı da yenmiş ve istediği ticareti yapma hakkını elde etmiştir.

İNGİLTERE

- Cromwell'den sonra tekrar iktidara gelen Stuart kralları, ülkeyi mutlak bir şekilde yönetmek istediler. Bu ise, Kral ile Parlâmento arasında bir mücadeleye sebep oldu.
- Bu mücadelede Parlâmento ikiye ayrıldı: Tory'ler (bugünkü Muhafazakâr Parti), Kralın yetkilerinin arttırılmasını savunurken Whig'ler (Liberal Parti) ise, Parlamento'nun Kral karşısındaki yetkilerinin arttırılmasını istiyordu. Bu mücadele 1688 yılına kadar sürdü. Bu tarihte İngiltere tahtına Orange hanedanından **William** getirildi. Kral William, 1689 Şubatında, "**Haklar Beyannamesi**"ni ("Declaration of Rights") kabul ederek, Parlamento'ya geniş hak ve yetkiler tanıdı.
- William hükümdarlığa, bu beyannameyi kabul etmek şartıyla getirilmişti ve beyanname yayınlandıktan sonra, kendisine ve karısı Mary'ye hükümdarlık tacı Parlâmento tarafından giydirildi. Yani Kral'a, hükümdarlık etme yetkisini Parlâmento vermiş oluyordu. Bu ise, o sırada Avrupa monarşilerinde yerleşmiş olan "**İlahi Hukuk**" teorisinin İngiltere'de sona erdirilmesi demektir.
- Ayrıca, Parlamento'nun Kral karşısındaki üstünlüğünü belirten ve Kralın yetkilerini esaslı bir şekilde sınırlayan **Haklar Beyannamesi**, İngiliz demokrasisinin en önemli belgelerinden biridir.
- 18. yüzyılda İngiltere'de büyük sosyal ve ekonomik gelişmeler olmuştur. Bunların başında "**Sanayi İnkılâbı**" gelir. Dokuma sanayiinde bugünkü mekiğin icadı, İngiliz tekstil endüstrisine büyük hız kazandırmıştır. Ham demirin maden kömürü ile işlenmesi keşfedilmiş ve James Watt da buharla işleyen ilk makineyi yapmayı başarmıştır.
- Gelişen İngiliz sanayii, artan üretimi akıtacak dış pazarlar aramış ve bu da İngiliz sömürgeciliğine büyük bir hız vermiştir. İngiliz sömürgeciliğinin gelişmesinde en büyük adım, Yedi Yıl Savaşları sonunda, 1763'de, Fransa ve İspanya ile imzaladığı **Paris Antlaşması** olmuştur. Bu antlaşma ile İngiltere, bütün Kanada'yı, bugünkü Amerika'da Missisipi nehrinin bütün doğu kısımlarını almış ve Fransa'yı Hindistan'dan çıkararak bütün Hindistan'ı ele geçirmiştir.
- İngiltere, 1702-1713 İspanya veraset savaşlarında da İspanya'yı yenmiş ve Cebelüttarik'ı almıştı. Bu şekilde, Akdeniz'in bir kilit noktasına da yerleşmiş oluyordu.

İNGİLTERE

- İngiltere, Avrupa'da en büyük rakip olarak gördüğü Fransa'nın kuvvetlenmesini istemiyordu. Bu nedenle İspanya veraset savaşlarında, gerek Yedi Yıl Savaşları'nda karşı karşıya gelmiş ve onu yenmişti. İngiltere, Fransa'nın, özellikle Manş kıyılarına, yani bugünkü Hollanda ve Belçika'ya egemen olmasına müsaade etmiyordu. Zira bu kıyılara yerleşen bir devlet, İngiltere'yi çok yakından tehdit edebilirdi.
- Ancak 18. yüzyıl içindeki savaşlar İngiltere'yi ekonomik bakımdan iyice sarsmıştır. Bundan dolayıdır ki, 18. yüzyıl içindeki zaferler, yüzyılın sonunda büyük bir yenilgi ile kapandı. İngiltere, **1783**'te imza ettiği **Versay Antlaşması** ile, Amerika Birleşik Devletleri'nin bağımsızlığını kabul ederek, kuzey Amerika'daki sömürgelerini kaybetti.
- Bunun yanında, Whig'lerle Tory'lerin mücadelesi de içerde bir istikrarsızlık unsuru oldu. Bu mücadeleye Kral da karışıyordu. 1760'da tahta çıkan III. George'un hükümdarlığının ilk on yılı içinde, birbiri araksına yedi kabine gelip geçmişti.

İNGİLTERE

- İşte bu durum içindedir ki, 1783 Aralık ayında, İngiltere tarihinin en parlak başbakanlarından *William Pitt* Başbakan oldu.
- Bu “hârika çocuk” un başbakanlığı Osmanlı Türk tarihi bakımından da önemlidir. İngiltere’nin, 1791’den 1878’e kadar devam eden, **“Osmanlı İmparatorluğu’nun toprak bütünlüğünü koruma politikası”** Başbakan William Pitt tarafından başlatılmıştır.
- Katerina’nın, Avusturya ile birlikte, Osmanlı İmparatorluğu’nu parçalama amacı ile açtıkları 1787-1792 savaşında, Pitt, Rusya’nın Akdeniz’e inmesinin yaratacağı tehlikeyi görmüş ve İngiltere bu tarihten sonra, Rusya’ya karşı Osmanlı İmparatorluğunun toprak bütünlüğünü ve varlığını korumayı, 1878’e kadar bir politika ilkesi olarak muhafaza edecektir.

HOLLANDA VE BELÇİKA

- 1648 Vestfalya antlaşması ile, İspanyol egemenliğinden kurtularak bağımsızlığını kazanan Hollanda, Avrupa'nın sömürgeci devletlerinin başında geliyordu. Hollanda, bu sömürgeciliğini özellikle denizciliğine borçluydu. İhtilâl çıktığı zaman 2.5 milyon kadar bir nüfusu olan bu ülkenin, hiç kara ordusu yoktu.
- Buna karşılık, 150 gemilik savaş donanması ve 2500 gemilik bir ticaret donanması vardı. Uzakdoğu'daki sömürgeleri şunlardı: Seylân Adası, Hindistan kıyılarında bazı yerler, Malaka, Cava, Sumatra, Célèbes, Yeni Gine. Afrika'da da güneyde Cape Colony. Amerika'da da Güyan'ın bir kısmı ile Antil adalarından bir kısmı.
- 18. yüzyılın sonlarına gelindiğinde Hollanda, yedi eyaletten meydana gelen ve “Birleşik Eyaletler” denen bir Cumhuriyet'ti. “Cumhuriyet” denmesinin sebebi de, Kralın seçim yolu ile tahta oturmasıydı. Bu bakımdan da *Orange* hânedanının etkisi fazla idi. Hollanda'nın başında bulunan Krala “Stathouder” denirdi. Stathouder'lik 1784 yılında kaldırıldı. Bu durum, zengin burjuvazinin ülkeyi yönetmesi sonucunu doğuracaktır.
- Hollanda, 1715'ten itibaren İngiltere'nin nüfuzu altına girmişti. O kadar ki, yüzyılın ikinci yarısında, Hollanda için, “İngiliz gemisinin dümen izinden giden bir mavna” deniyordu.
- Amerikan bağımsızlık ayaklanması sırasında Hollanda ve Fransa, İngiltere'ye karşı birleşmiş ve Amerikan ihtilâlcilerine yardım etmişlerdir. Bu yardımlar, Hollanda'nın ekonomik durumunu büyük ölçüde sarsmıştır. Gerek bu sebepten, gerek bir kara ordusuna sahip olmaması dolayısıyla, İhtilâl savaşlarının daha ilk safhasında, 1795'te, Fransa'ya yenilecek ve Fransa'nın işgaline uğrayacaktır. Napolyon, 1810'da Hollanda'yı tamamen Fransa'ya ilhak edecektir.
- Bugün Belçika denen topraklara gelince, Fransız İhtilâli patlak verdiğinde, buraları Avusturya Hollanda'sı adı ile Avusturya'ya ait bir bölgedir. 1714'e kadar İspanyol Hollanda'sı adı ile anılan bu topraklar, 1714 Reichstadt barışı ile Avusturya'nın egemenliğine geçmiştir.

PORTEKİZ

- Avrupa'nın önde gelen denizci devletlerinden biri olan Portekiz, daha 15. yüzyılın başlarında, Açores ve Madeira adalarını ele geçirmişti. **Bartolomeu Dias**'ın 1486-87'de Batı Afrika kıyılarını izleyerek **Ümit Burnu'na** kadar yaptığı gezi, Portekiz'in, Batı Afrika kıyılarına yerleşmesini sağlamış ve bu devlete Angola sömürgesini kazandırmıştır.
- 1497-99 arasında **Vasco de Gama'nın**, Ümit Burnu'ndan dolaşarak Hindistan'a kadar gitmesi ise, Portekiz'e, **doğu Afrika'da Mozambik'i kazandırmış ve aynı zamanda Hindistan'ın doğu kısmına yerleşmesini sağlamıştır. Alvarez Cabral'ın 1500 yılında Brezilya'yı keşfetmesi** ile Portekiz, geniş Brezilya topraklarını ele geçirmiştir.
- Portekiz'in bu yükselişi ve kuvvetli durumu çok uzun ömürlü olmamıştır. Bunda özellikle İspanya'nın güçlenmesinin etkisi büyüktür.
- İspanya'nın en yüksek dönemlerinden biri olan Filip II zamanında, 1580'de, Portekiz İspanya'nın egemenliği altına girmiştir. Portekiz, İspanya'dan ancak 1640'da kurtarabilmiştir. Bundan sonra Portekiz,İspanya'ya karşı İngiltere'ye dayanma yoluna gitmiştir.
- Portekiz artık Avrupa'nın büyük devletlerinden değildir.

İSPANYA

- İspanya, II. Filip zamanında, 1588’de, İngiltere’den ilk büyük darbeyi yemiş ve o tarihten sonra devamlı bir şekilde gerilemiştir. İngiltere’nin denizci bir devlet olarak kuvvetlenmesi, İspanya’nın yıldızını söndüren bir faktör olmuştur.
- İspanya 1588’den sonra, 1654-1658’de, 1702-1713 İspanya veraset savaşlarında ve nihayet 1756-1763 Yedi Yıl Savaşları’nda olmak üzere, İngiltere’den üç darbe daha yemiş ve bunun sonucu olarak da sömürgelerinden bir kısmını kaybetmiştir.
- Fransız İhtilâli çıktığı sırada İspanya dış politikasında Fransa’ya bağlanmış bulunmaktaydı. Bunda, hiç şüphe yok, İspanya’nın hükümdar ailesinin Bourbon’lardan olmasının büyük rolü vardır.
- İspanya veraset savaşları sonunda 1713 *Utrecht Antlaşması* ile, Fransa savaşta yenilmiş olmasına rağmen, XIV. Louis, torunu V. Filip’in İspanya Krallığını diğer devletlere kabul ettirmeyi başarmıştı. İspanya ile Fransa arasında bu suretle kurulan yakınlık, Yedi Yıl Savaşları sırasında, 1761’de iki devlet arasında bir ittifakın imzasına kadar varmıştır. Bundan dolayıdır ki, Amerikan bağımsızlık savaşı sırasında, Fransa ve İspanya, birlikte, Amerikan ihtilâlcilerine yardım etmişlerdir.
- II.Filip zamanından beri devam edegelen İspanya'nın gerilemesi, 1808’de Napolyon'un İspanya’yı işgal edip, İspanya Krallığına kardeşlerinden birini getirmesiyle, yeni bir döneme girecektir.

İTALYA

- 18. yüzyılın sonlarında İtalya, coğrafî bir kavramdan ibarettir.
- Yarımada ile daha kuzeylerde irili ufaklı 14 tane devlet vardı. Bunların başlıcaları, Sardunya Krallığı (Piyemonte, Satma, Nis ve Sardunya adasını kapsamaktadır), Venedik Cumhuriyeti, Cenova Cumhuriyeti, Parma Dukalığı, Modena Dukalığı, Toskana Büyük Dukalığı, Roma'da Kilise Devleti, ve İki Sicilya Krallığı'dır.
- Parma Dukalığı ile İki Sicilya Krallığının başında İspanyol Bourbon'ları bulunmaktaydı. Sardunya Krallığının başında ise Savua (Savoie) hanedanı vardı. Venedik Cumhuriyeti ise, Dalmaçya kıyıları ile Yedi Ada'ya sahip bulunmakla beraber, artık eski gücünü kaybetmiş bulunuyordu. Napolyon 1797'de Venedik Cumhuriyeti'ne son verecektir.

İSVİÇRE

- İsviçre, 17. yüzyıldan beri 13 kantondan meydana gelen bir “Konfederasyon” dur.
- İsviçre’nin bağımsız bir devlet olarak tanınması, 1648 Vestafalya Antlaşması ile olmuştur.
- Fakat İsviçre Avrupa politikasında önemli bir rol oynamaktan uzaktır. Napolyon, 1798’de İsviçre’yi işgal edecek ve burada 1803 yılına kadar devam edecek olan bir Helvetya Cumhuriyeti kuracaktır. Napolyon, 1803’te İsviçre’yi tekrar bir Konfederasyon haline getirecektir.

AFRİKA

- Fransız İhtilâli çıktığı zaman Afrika'nın durumu şöyledir:
- Bütün Kuzey Afrika Osmanlı İmparatorluğuna dahildir.
- Afrika'nın batı kıyılarındaki Angola, Portekiz sömürgesidir. Güney Afrika'daki Cape Colony ise Hollanda'nındır. Doğu kıyılarında Mozambik de Portekiz'in sömürgesidir.
- Afrika'nın iç kısımları henüz insanlığın bilgisine açılmamıştır. Ancak 19. yüzyıl içinde içerlere doğru yapılan gezilerle, Afrika'nın bu bölgeleri keşfedilmeye başlanmış ve 1880'lerden itibaren de Afrika Batı sömürgeciliğinin istilâsına maruz kalmıştır.

ASYA

- Kuzey Asya'da Rusya, 16. yüzyıldan beri doğuya doğru ilerlemeye çalışmaktadır. Rusya'nın girmek istediği bölgelerde Türk Hanlıkları vardır.
- Kıta'nın güneyinde Hindistan yarımadası tamamen İngiltere'nin kontrolündedir.
- Güney-doğu Asya'da Hindicini, 16. yüzyılın ilk yarısında Portekiz ve Hollanda gemicilerinin yaptığı seyahatlerle Avrupalılarca tanınmış ise de, bu bölgede asıl faaliyet gösterenler Fransızlar olmuştur.
- Fransa 17. yüzyılın ikinci yarısından sonra Siyam (bugünkü Tayland) ile yakın münasebetler kurmuş, fakat bu münasebetler uzun süreli olmamıştır. Annam İmparatorluğu ve Birmanya Krallığı için de durum böyledir. Ancak 19. yüzyılda bu bölge ülkeleri Avrupa ile temasa gelecektir.

Çin

- 1644 yılından beri Çin'de Mançu hanedanı hüküm sürmektedir. Fakat Çin dışarıya kapalı bir ülkedir. Ancak Canton limanı Avrupa ticaretine açık olup, Avrupa ancak bu liman vasıtasıyla ve o da sınırlı bir şekilde Çin'le temas kurabilmektedir.

Japonya

- 1637'den beri kendisini dış dünyaya tamamen kapamıştır. 16. yüz yılın ortalarında Japon hükümeti Cizvit misyonerlerinin ülkeye girmesine izin vermişti. Lâkin bu misyonerlerin Hristiyanlığı yaymak hususundaki faaliyetleri, Japonların din duygusunu sarstığından, hükümet bu tarihte aldığı bir kararla, Avrupalılarla teması ve Avrupalıların Japonya'ya ayak basmasını yasaklamıştır. O kadar ki, bir deniz kazası sonucu Japon kıyılarına çıkan her yabancı derhal öldürülürdü. Japonya ancak 1854'de Batı'ya açılacaktır.

Pasifik adaları

- Filipinler'in İspanya'ya ve bugün Endonezya dediğimiz adaların da Hollanda'ya ait olduğunu ifade edelim.

AVUSTRALYA

- Avustralya kıt'ası ilk defa 1601-1606 tarihleri arasında keşfedilmiştir.
- Bundan sonra, ancak 1688'de Hollandalılar buraya bir defa uğramışlardır.
- Fakat asıl 1770'de İngiliz James Cook'un buraya çıkması, burasının İngiltere'nin egemenliğine geçmesinin başlangıcını teşkil etmiştir. İngilizlerin bu kıt'aya yerleşmeleri 1788'de başlamıştır.

AMERİKA

GÜNEY AMERİKA

- Fransız İhtilâli çıktığında Güney Amerika'nın bir sömürge halinde bulunduğunu yukarda belirtmiştik.
- Bugün Brezilya denen topraklar Portekiz'in sömürgesi idi. Meksika da dahil olmak üzere, diğer kısımlar İspanya'nın egemenliği altında bulunuyordu.

KUZEY AMERİKA

- Fransız İhtilâli çıkmazdan bir kaç yıl önce, kuzey Amerika'da yeni bir devlet ortaya çıkmış bulunuyordu. Bu, Amerika Birleşik Devletleri'dir. Bu devlet 19. yüzyıl içinde büyüyecek, genişleyecek ve kuvvetli bir devlet haline gelerek, gücünü ilk defa I. Dünya Savaşı'nda gösterecek ve 1941'den itibaren İkinci Dünya Savaşı'nın liderliğini yaptıktan sonra da, bugünün "Süper-Güç"ü olacaktır. Dünya politikasının egemen bir faktörü olan Amerika'nın kuruluşunu, yani Amerikan Bağımsızlık Hareketi'ni, biraz ayrıntılı bir şekilde ele alacağız.

OSMANLI İMPARATORLUĞU

- 1699'dan itibaren Osmanlı İmparatorluğu'nun "gerileme"si başlamıştır. Gerileme deyince, genel olarak, Osmanlı İmparatorluğu'nun Avrupa'daki sınırlarının doğuya doğru gerilemesini anlamak gerekir. Yani, İmparatorluğun toprak kaybı başlamıştır. Yani, 18. yüzyıl içinde İmparatorluk, yaptığı savaşlarda, galip devletlere toprak vermeye başlamıştır. Fakat 19. yüzyıl içinde ise, parça parça toprak vermekten ziyade, her savaştan sonra, egemenliği altında bulunan milletler birer birer bağımsızlıklarını alarak İmparatorluktan kopmuştur ki, bu gelişme İmparatorluğun "parçalanma" sürecini meydana getirir. Bugünkü Balkan devletlerinin ortaya çıkışı böyle olmuştur. I. Dünya Savaşı ise (1914-1918), parçalanmanın son darbesini vuracak ve "yıkılmayı" hızlandıracaktır.
- Osmanlı İmparatorluğu'nun, gerileme ve parçalanmasının sebepleri üzerinde biraz durmak isteriz. Bu sebepler genel olarak şu şekilde belirtilebilir:
- 1) Osmanlı İmparatorluğu, o muazzam sınırlarına fetih ve istilâ yolu ile ulaşmıştır. Yani İmparatorluğun genişlemesi, kuvvete, Devlet'in askerî kuvvetine dayanmıştır. Zamanla bu kuvvet zayıfladıkça, fetih yoluyla kazanılan toprakları elde tutmak imkânı da zayıflamıştır.

- Bir devletin, üzerinde bulunduğu topraklar genişledikçe, bu toprakları merkezi otorite vasıtasıyla yönetmek de güçleşir. Böyle bir durumda, yönetim sistemi olarak, bugün “yerinden yönetim” denen “ademi merkeziyet” (décentralisation) sistemini uygulamak bir zorunluk olur. Osmanlı İmparatorluğu da böyle yaptı. Lâkin vilâyetlerin başına getirilen yöneticilerin hepsi aynı yetenek ve nitelikte olmadıkları için, bunlardan bazıları, merkezî otoritenin etkisinden uzak olmanın da avantajını kullanarak, şahsî çıkar ve zaaflarına gerçekleşme imkânı vermişlerdir. Özellikle, gerileme döneminin ayaklanmaları bu bakımdan dikkat çekicidir. Bu durum, imparatorluğu sarsan en önemli faktörlerden biri olmuştur.
- “Ademi merkeziyet” sistemi de, keza, kuvvetli bir merkezî otoriteye ihtiyaç gösterir. Halbuki Osmanlı İmparatorluğunun askerî bakımdan zayıflaması, merkezî otoritenin de zayıflaması sonucunu vermiştir.

- 2) Koca İmparatorluk, sınırları içinde, çeşitli milletleri, dinleri ve mezhepleri, farklı dilleri ve ırkları toplamış bulunmaktaydı. Esasında Osmanlı Devleti bunlara karşı, ve özellikle Hristiyan unsurlara karşı, Avrupa'nın başka ülkelerinde eşine rastlanmayan bir hoşgörü göstermiş, çağın en uygar davranışını yaparak, bunları dinî inanç ve ibadetlerinin her türlü uygulamasında serbest bırakmıştır. Bunun pek çok örnekleri vardır. Bir tanesini zikrederim: 1572 yılında Fransa'da Katolikler, Sain-Barthelemy katliâmı ile Protestanlara yaşama hakkı tanımazken, Bosna'nın Sokolouci köyünden Ortodoks Bayo, "Vezir-i Azam Sokullu Mehmet Paşa" adı ile Osmanlı Devletini yönetmekteydi.
- Bu farklı unsurların ilelebet Devlet'e devamlı bir bağlılık ve sadakat göstermeleri beklenemezdi. Devlet zayıfladıkça, Osmanlı'nın geniş hoşgörüsü ile muhafaza ettikleri millî, ırkî ve dinî benliklerini ortaya koymaları kaçınılmazdı. Hele Fransız İhtilâlinin hürriyet fikirlerinden sonra, bunlar İmparatorluk ile bağlarını koparmak için her fırsatı kullanma yoluna gittikleri gibi, özellikle Balkanlar'ın, büyük devletlerin politik ihtiraslarının çatışma sahnesi haline gelmesi de bunların işine yaramıştır.

- 3) Burada din unsuru üzerinde de durmak gerekir. O da, Orta Çağ'dan beri, Avrupa'da milletlerarası münasebetler demenin, sadece Hristiyan devletler arasındaki münasebetler demek olduğudur. Şimdi bir Osmanlı Devleti çıkıyor ve fethettiği topraklarla beraber bir çok Hristiyan halk da bir “Müslüman Devlet ”in egemenliği altına giriyor. “Hristiyan Avrupa” bunu hazmedemedi. Osmanlı'nın o uygarlık sembolü dinsel hoşgörüsünü bile, uygarca karşılayamadı. Bu sebeple, bir yandan Osmanlı İmparatorluğu'nu Avrupa'dan “kovma”nın hırsına kapılırken, öte yandan da Hristiyanlığı İslâm'ın sultasından kurtarmayı kendisine kutsal bir misyon edindi.
- 4) Bütün bunların üstüne, Osmanlı İmparatorluğu çağdaş gelişmeleri, ne kültür, ne ekonomik ve ne de teknik alanda, yeteri kadar takip edebilmişti. Bu hal Osmanlı İmparatorluğu'nu içten zayıflatan bir husus olmuştur. Avrupa devletleri arasındaki yakın münasebetler sonucu, ve özellikle Hristiyan dinine dayanan bir kültür birliği dolayısıyla, herhangi bir yeni bir teknik buluş, herhangi bir alandaki gelişme, bütün diğerlerine yayılırken, bu yenilikler ve gelişmeler, Osmanlı Devleti'ne yeterli ölçüde yansımamıştır. Bununla birlikte bu yeni gelişmelerin Osmanlı İmparatorluğu'nda da kabulü için yapılan teşebbüsleri, özellikle bağınaz din adamlarının nasıl tepkiyle karşıladığını da unutmamalım.

- Fransız İhtilâli patlak verdiği zaman, Osmanlı İmparatorluğu iki yıldan beri Avusturya ve Rusya ile savaş yapmaktaydı. Bu savaş sırasında ki, İngiltere'nin, Osmanlı İmparatorluğu'nun toprak bütünlüğünü koruma politikası ortaya çıkıyordu. Bu sebeple bu savaşı biraz ayrıntılı olarak ele alacağız. Fakat, Osmanlı-Rus münasebetlerini aydınlatması bakımından, 18. yüzyıl içindeki diğer Osmanlı-Rus savaşlarını da ana hatları ile belirtmek gerekir.
- Bu savaşlar şunlardır:
- 1)1683-1688 Savaşı: 1683'de başlayan Viyana kuşatmasının başarısızlıkla sonuçlanması üzerine kurulan Kutsal İttifak'a Rusya da katılmış ve 1696'da Azak'ı ele geçirmiştir. Barış, bugünkü Yugoslavya'nın başkenti olan Belgrad'ın biraz kuzeyindeki Novi Sad şehri yakınlarındaki Karlofça (Karlıpeçe veya Karloviçe) de yapılmıştır. Bu barış ile Osmanlı Devleti Avusturya'ya Banat ve Erdel'i bırakıyor ve Avusturya ile sınır Hırvatistan tarafında, Sava nehri oluyordu. Rusya'ya ise Azak bırakılıyordu. Bu suretle Rusya Karadeniz'e çıkmış oluyordu.
- 2)1711 Prut Savaşı: Bu savaşta Rusya, Osmanlı Devletine yenilmiş 21 Temmuz 1711'de yapılan Prut barışı ile Azak'ı Osmanlı Devleti'ne iade etmiştir.
- 3)1736-1739 Savaşı: Rusların Kırım'a saldırımları ve Kabartay arazisi üzerinde hak iddia etmeleri yüzünden çıkan bu savaşa, Avusturya da Rusya'nın müttefiki olarak katılmıştır. Osmanlı Devleti'nin bu savaşı çıkarmasında, Lehistan veraseti yüzünden Avusturya ve Rusya ile savaş yapmakta olan Fransa'nın Osmanlı Devleti üzerindeki kişirtmeleri de önemli rol oynamıştır. Osmanlı Devleti bu savaştan kazançlı çıkmış ve 1739 Belgrad Barışı ile, daha önce Avusturya'ya kaptırdığı bir kısım toprakları geri almış ve Azak'ı da Rusya'ya, bütün kalelerinin yıkılması, Rusya'nın Azak Denizinde donanma bulundurmaması şartıyla geri vermiş ve Kabartay arazisinin de eskisi gibi bağımsız olmasını Rusya'ya kabul ettirmiştir.
- 4)1768-1774 Savaşı: Rusya'nın Lehistan'ın iç işlerine karışması ve Balkanlar'da ve Kafkasya'da Osmanlı imparatorluğu aleyhine faaliyette bulunması yüzünden çıkan bu savaşta Osmanlı Devleti yenilmiştir. 21 Temmuz 1774'te imzalanan Kaynarca Antlaşması, bu yenilginin ağır bedeli olmuştur⁶. Tuna nehrinin güneyinde ve bugünkü Silistre'ye yakın bir mesafede bulunan Küçük Kaynarca köyünde imzalandığı için Küçük Kaynarca adı da verilen bu antlaşma, 28 esas madde ile iki ek maddeden ibarettir. Osmanlı-Rus münasebetleri bakımından önemli bir belgedir. Bir defa, Osmanlı Devleti Karadeniz kıyılarında ve Kafkasya'da toprak kaybediyordu. Kerç kalesi ile Kabartay arazisi Rusya'ya terkediliyor ve sınır Aksu veya Bug nehri oluyordu. Buna karşılık Eflâk ve Buğdan Osmanlı Devletine iade ediliyordu.

A)Kaynarca'dan Sonra Rusya

- Kaynarca Antlaşması imzalandığında, Rusya'nın başında II. Katerina bulunuyordu. Bir Rus'tan daha fazla Rus olan bu Ruslaşmış Alman kadını, son derece muhteris bir hükümdardı. Bu tarihte İsveç artık sahneden çekilmiş olduğu için, Katerina gözlerini güneye, Osmanlı Devleti'ne çevirmişti. En büyük arzusu, Osmanlı İmparatorluğu'nu yıkıp, Osmanlı İmparatorluğu'ndaki Hristiyanları kurtarmak ve İstanbul'u ele geçirmektir.
- Yukarda belirttiğimiz gibi, 1774 Kaynarca Antlaşması ile Kırım Hanlığının bağımsızlığı kabul edilmişti. Bu, Rusya'nın Kırım Hanlığını yıkmak ve kendi egemenliği altına almak için atılmış bir adımdı. Nitekim, antlaşmanın imzasından sonra, Ruslar, Kırım'da iç anlaşmazlıklar çıkarmaya, halkı Kırım Hanlarına karşı ayaklanmak için kışkırtmaya ve nihayet Kırım'a asker sevk ederek, istediklerini Han seçtirmeye başladılar. 1777'de, evvelce Petersburg'da bulunmuş ve Katerina'nın sempatisini kazanmış olan Şahin Giray'ı, askerî baskı altında, Han seçtirdiler. Rusların bu müdahalesi Kırım Tatarlarının hoşuna gitmediği gibi, Osmanlı Devleti'ni de kızdırdı. Bâbiâli, bu işe müdahaleye karar verdi ve o da İstanbul'da bulunan Selim Giray'ı Kırım Hanı tayin ederek, başkent Bahçesaray'a gönderdi. Bu iki Han arasında mücadeleler oldu ve Selim Giray mücadeleyi kaybedince İstanbul'a döndü. Osmanlı Devleti Rusya ile yeni bir savaşa başlamak istediye de, Fransa'nın araya girmesiyle bundan vazgeçti. 10 Mart 1779'da Rusya ile yaptığı Aynalıkavak Antlaşması ile¹, Şahin Giray'ın Hanlığını tanıdı. Fakat Ruslar da askerlerini geri çekeceklerdi. Ne var ki, Ruslar Şahin Giray vasıtasıyla Kırım'a nüfuz etmeye devam ettiler ve nihayet 1783'te Kırım'ı işgal ve Rusya'ya ilhak ettiler.
- Bu suretle Rusya, Karadeniz'in kuzeyine tamamen yerleşmiş oluyordu. Bugünkü Gürcistan ve Mingrelye'nin (İmaretiye) yine 1783 yılında Katerina'nın bir fermanı ile Rusya'nın himayesi altına konulduğu göz önüne getirilirse, Rusya'nın Karadeniz kıyılarındaki durumu daha açık olarak ortaya çıkar.

- Yedi Yıl Savaşları sırasında **İngiltere, Prusya ve Hollanda**; Avusturya ve Fransa'ya karşı ittifak yapmışlar ve galip gelmişlerdi. Özellikle Avusturya'nın Prusya'ya yenilmesi, bu devleti kuvvetli bir müttefik aramaya sevk etti. Avusturya Başbakanı (Şansölye) Kaunitz bu müttefiki Rusya'da bulmuştu. Bunun sonucu olarak, 1781 yılının Nisan ve Mayıs aylarında II. Jozef ile II. Katerina arasındaki yazışmalarda, iki devlet arasında bir ittifak kuruldu.
- Buna göre, Osmanlı Devletine karşı açılacak bir savaşta, iki taraf birbirlerine yardım edeceklerdi. Fakat bu ittifak bu kadarla kalmadı. Yine iki hükümdar arasında 1782 yılında yapılan yazışmalarla, Osmanlı Devleti'nin yenilgisi ve Avrupa'daki topraklarının ele geçirilmesi halinde, bu "miras"ın nasıl taksim edileceği hususunda bir anlaşma meydana gelmişti ki, "Grek Projesi" denen tasarı budur.
- Buna göre; Eflâk, Buğdan ve Besarabya'da, yani Dinyester nehri ile Tuna nehri arasındaki topraklarda bir "Daçya Devleti" kurulacak, Dinyester'e kadar olan Karadeniz kıyılarını Rusya alacak, Avusturya'ya da, Sırbistan, Bosna, Hersek ve Dalmaçya kıyıları ile Eflâk'ın küçük bir kısmı verilecek. Eğer Osmanlı Devleti Avrupa'dan tamamen çıkarılırsa, yani İstanbul'da ele geçirilirse, o zaman başkenti İstanbul olan ve Rusya'ya bir ittifak ile bağlı bulunacak bir "Grek Devleti" yani Bizans Devleti kurulacak ve bunun başına Katerina'nın torunu Konstantin, XIII. Konstantin adı ile kral olacaktı. Osmanlı İmparatorluğu'nun Asya ve Afrika'daki topraklarına gelince; buraları Fransa, İngiltere ve İspanya arasında taksim edilmek üzere bu devletlerin keyfine bırakılacaktı.

- Bu proje yapıldığı zaman, İngiltere, Amerika'daki bağımsızlık hareketi ile uğraşmaktaydı ve Fransa ve İspanya da Amerikalılara yardım ediyorlardı. Geriye bir Prusya kalıyordu ki, bu iki devletin ittifakı karşısında, Prusya'dan korkmaya gerek kalmıyordu.
- Grek Projesi'nin başlangıcı 1768-1774 Osmanlı-Rus savaşı kadar gitmektedir. Bu savaş sırasında, Çariçe'nin "gözdesi olan Prens Potemkin, "Doğu Sisteminin Büyük Plânı" adı ile, Osmanlı İmparatorluğunu yıkma amacını güden bir tasarı hazırlamıştı. Bu tasarıda, Türklerin Avrupa'dan kovulmaları ve İstanbul merkez olmak üzere, bir Rus Prensi'nin yönetiminde bir "Grek Devleti"nin kurulması öngörülmekte idi. Bundan dolayıdır ki, II. Katerina'nın Nisan 1779'da doğan torununa, İstanbul'un kurucusu Bizans İmparatoru Konstantin'in adı verilmiş ve bir çok Rum dadısı Saray'a alınmıştı. Aynı zamanda Rum gençleri için
- Petersburg'da bir askerî okul açılmış ve tasarlanan "Grek Devleti" için Rum subaylar yetiştirilmesi hazırlıklarına başlanmıştı. Hatta, Katerina, İstanbul'un Ruslar tarafından zaptının bir hâtırası olmak üzere bir madalya bile hazırlatmıştı.

19.Yüzyıl Siyasi Tarihi

• İNGİLTEREDE PARLAMENTARİZM

• 1215 Magna Carta

- I.Elizabeth'in hüküm sürdüğü 1558-1602 yıllar arasında Avrupa'nın en güçlü devletleri arasında giren ve deniz ötesi sömürgelerini genişleten İngiltere, **1588**'de Britanya'yı işgale kalkışan İspanya donanmasını (Yenilmez Armada) mağlup ederek gücünü perçinlemişti.
- I. Elizabeth'in arkasında bir varis bırakmadan ölümüyle, İngiltere tahtında Tudor Hanedanı'nın dönemi sona ermiş oldu. Elizabeth'in Başbakanı Robert Cecil'in siyasi çabalarıyla, İskoçya Kralı IV. James, I. James adıyla İngiltere tahtına da oturtuldu. Böylece, Stuart hanedanı İngiltere'yi yönetmeye başladı.

İngiltere tahtına çıkarken **İskoçya ile İngiltere'yi birleştirmeme** sözü vermiş olmasına rağmen Kral, tüm gücü elinde toplamak için 1604'te aksi yönde bir adım attı. **Büyük Britanya** adıyla, İngiltere ve İskoçya'yı birleştirmek ve bu toprakları **tek bir parlamento**yla idare etmek için girişimde bulundu. Fakat İngiltere Parlamentosu içindeki iki meclisten (kamara) biri olan Avam Kamarası, İngiltere ve İskoçya'nın birleştirilmesi yönündeki teklifi reddetti. Bunun üzerine Kral, Parlamento'nun onayını almadan tek taraflı biçimde çıkarttığı bir kararnameyle "Büyük Britanya Kralı" unvanını kullanmaya başladı.

Kral ile Parlamento arasındaki bu ilk çekişme, ilerleyen dönemde derinleşecektir.

İNGİLTEREDE PARLAMANTARİZM

- “İncil’de Kralların diğer insanlardan ayrıcalıklı olduğunu yazdığını” ileri sürecek kadar kendi yönetimini her şeyin üzerinde tutan I. James, 1610’da Parlamento’yu feshetti. 1614’te Parlamento’yu tekrar açmak zorunda kaldı. Avam Kamarası bu kez de Kral’ın istediği yasaları çıkartmayınca, James bir kez daha Parlamento’yu dağıttı.

- **Hak Dilekçesi**

- 7 Haziran 1628’de kabul ettiği **Hak Dilekçesi**yle (Petition of Rights) Parlamento’nun onayı olmadan yeni vergiler konulmasını, keyfi tutuklamayı ve sivil vatandaşların evlerinin askerler tarafından zorla kullanılmasını yasaklarken olağanüstü hal durumuna da önemli kısıtlamalar getirdi.

İNGİLTEREDE PARLAMANTARİZM

- Gelişmeler İngiltere’de bir iç savaşa yol açtı. Sekiz yıl süren çatışmalar sırasında Parlamento ordularına komuta eden **Oliver Cromwell** kralcılara karşı büyük başarılar kazandı.

Mayıs 1649’da İngiltere’de Cumhuriyet (Commonwealth) ilan edildi.

Cromwell, 1653’te yaptığı bir askeri darbeye Parlamento’yu feshetti.

Parlamento’nun Kesin Zaferi: Haklar Yasası

Fransa’da Mutlakiyet Çağı

FRANSA’NIN AVRUPA’DA GENİŞLEMESİNİN DURDURULMASI VE YENİ GÜÇ DENGELERİ

İkinci Viyana Kuşatması’nın Avrupa Dengelerine Etkisi

Yedi Yıl Savaşları

- Prusya Kralı II. Frederick'in (Büyük Frederick) birbirinden kopuk topraklara sahip Prusya'yı, daha bütünleşik bir yapıya kavuşturmak istiyordu.
- Bunun için de, bir yandan Prusya ordusunu güçlendiriyor diğer yandan Habsburg Hanedanı'nın 1713 fermanıyla tüm Alman devletleri üzerinde hükümlerlik hakkına sahip olmasına karşı çıkıyordu. Prusya'nın Alman devletleri üzerinde nüfuzunu artırması, Avusturya Veraset Savaşları sırasında Prusya'nın müttefiki olan Fransa'yı eski düşmanı Avusturya'ya yaklaştırdı.
- İspanya, Rusya, Saksonya ve İsveç de çıkarları gereği bu bloka katıldılar. Bunun üzerine Prusya da, eski düşmanı İngiltere (Büyük Britanya) ile ittifak antlaşması imzaladı. O sırada İngiltere tahtında Alman Hannover hanedanından II. George'un bulunması, Hannover'in de bu ittifaka dâhil olmasına yol açtı. Diğer bazı Alman devletleriyle, İspanya'nın rakibi Portekiz de bu ittifak içinde yer aldı.

Yedi Yıl Savaşları

- 1756’da meydana gelen ve Avusturya Veraset Savaşları sırasındaki ittifak yapısını tamamen tersine çeviren bu gelişmeye siyasi tarihçiler **Diplomatik Devrim** adını vermeyi uygun görmüşlerdir.
- **Devletlerarasında ebedi dostluk ve düşmanlıkların olmadığını, ortaya çıkan yeni durumlar ve çıkar hesapları çerçevesinde her zaman yeni yakınlaşmalar ve karşıtlıklar doğabileceğini göstermesi bakımından** Yedi Yıl Savaşları öncesindeki bu gelişmeler örnek olay niteliğindedir.
- 1756-1763 yılları arasında devam eden savaşlar, Avusturya Veraset Savaşları gibi hem Avrupa’da, hem de Akdeniz, Hindistan, Kuzey Amerika ve Karayipler’de yapıldı.
- Sömürgelerdeki savaşlarda Fransa büyük bir hezimete uğradı. Şubat 1763’te Fransa, İngiltere, İspanya ve Portekiz arasında imzalanan **Paris Antlaşması’yla**, Fransa Kuzey Amerika’daki topraklarını kaybetti.
- Mississippi ırmağının Batı’sındaki topraklarını İspanya’ya, doğusundaki topraklarını da İngiltere’ye verdi. Kanada’daki “Yeni Fransa” olarak adlandırılan Fransız toprakları da İngiltere’nin eline geçti.
- Karayipler’de şeker kamışı ve köle ticareti açısından önemli olan Martinique ve Guadeloupe adalarıyla Hindistan’daki bazı limanları ise Fransa’da kalmaya devam etti.

Yedi Yıl Savaşları

- Bununla birlikte savaşın Hindistan'da yaşanan bölümünde, Fransa'ya ve bu ülkenin yerel müttefiklerine karşı **Doğu Hindistan Kumpanyası** aracılığıyla üstünlük sağlayan İngiltere bu tarihten itibaren Hindistan'daki varlığını güçlendirecektir.
- XIX. Yüzyıl'ın ortasına kadar Hindistan'daki çıkarlarını Doğu Hindistan Kumpanyası aracılığıyla savunan İngiltere, 1857'den itibaren bu bölgeyi doğrudan imparatorluğun bir sömürgesi haline getirecektir. Kuşkusuz, Hindistan'ın İngiltere için çok önemli bir sömürge hâline gelmesiyle, bundan sonra İngiltere dış politikasının en önemli öncelikleri arasına "**Hindistan'a giden yolu güvence altına almak**" da eklenecektir.
- XIX. yüzyılda İngiltere'yle mücadeleye girişecek olan Fransa ve daha sonra Almanya'nın stratejilerinde de, **bu bağlantıyı koparabilmek** önemli bir yer edinecektir.
- Diğer yandan, **İngiltere'nin Fransa'yla** Kuzey Amerika'daki savaşının bölgedeki kolonilerin de katılımıyla sürdürülmüş olması, bu **kolonilerde** yaşayanların **ortak bilince ulaşmasına** katkı sağlayacak ve zamanla başka gelişmelerle bir araya geldiğinde, İngiltere'ye karşı **Amerikan Bağımsızlık Savaşı**'nın başlamasına yol açacaktır.
- Avrupa kıtasındaki savaşlarda ise İngiltere'nin de desteğini alan **Prusya**; Avusturya ve Fransa'yı yenilgiye uğrattı. Rusya ve İsveç'in 1762'de Prusya'yla barış antlaşmaları yaparak savaştan çekilmeleri Avusturya'yı iyice zor durumda bıraktı. Paris Antlaşması'ndan beş gün sonra Prusya, Avusturya ve Saksonya arasında imzalanan **Hubertusburg Antlaşması**'yla **Silezya**'nın Prusya'da kalması kabul edilerek, "**savaş öncesi durum**"a dönüldü. Böylece hem "**Alman ikiliği**" devam etmiş oluyor, hem de Prusya'nın Avrupa'nın yükselen gücü olduğu bir kez daha ispatlanmış oluyordu.

19.Yüzyıl Siyasi Tarihi

Çağdaşlığın Zorlaması

